

БОРИЗА – ЕДИН ПЕРСИЙСКИ „ПОЛИС“ В ТРАКИЯ

Мирослав Издимирски

Abstract: This article aims to rethink the available source information on the Persian “polis” Boryza in Thrace. By analyzing accounts from Aelius Herodianus and Stephanos Byzantinus who relay and sum up a passage from their prime source, Hecataeus, I have attempted at a historical localization of Boryza. According to the conclusions drawn, this Persian “city” (polis) in Thrace should be situated in the space between Salmydessos in the South and Cape Thynias (Ineada) in the North, on the Pontic Thracian seacoast. Future archeological excavations in this area of European Turkey would be able to substantiate or deny such thesis. I have commented the statement of Hecataeus that Boryza is a “city” (polis), and I also defend the idea that in this case we have to do with a Persian area of fortification, and why not a “royal fortress” similar to Doriscus at the Haebus outfall. There is an attempt to situate in time this Persian area, as there is argumentation of the thesis that Boryza is created by the time of King Darius’ Scythian Campaign. The latest year suggested of the presence of Persian garrison in Boryza is 478 B.C., and here it is considered as *terminus ante quem* for the military Persian presence in Western Pontos. There is also an attempt to interpret the silence of Herodotus concerning the Persian area of fortification Boryza.

Key words: Ancient Thrace, Achaemenid Persia, invasion, Boryza, fortress, ‘polis’, Hecataeus.

Настоящото изследване ще цели да преосмисли наличните изворови данни за “персийския полис” Бориза в Тракия. Все още в съвременната литература не е предложена убедителна идентификация. Единствените сведения за Бориза принадлежат на перото на логографа Хекатей от Милет. Неговите данни са сумирани и препредадени от Елий Херодиан (II, 937, 10 L)¹ и Стефан Византийски (176, 11).

Хекатей многократно е бил коментирани в българската историография, като извор за древнотракийските земи (Данов 1969, 51–52;

¹ За значението на Елий Херодиан, като извор за древна Тракия вж. Velkov 1988, с. 65–70.

Данов 1998, 56–58; Фол 1972, 54–56; Фол 1975, 19–33; Velkov 1991, 21–24). Неговата писмовна активност се поставя в самия край на VI и началото на V в. пр. Хр. Съчинението му, което е от ключова важност за проучване на топонимията и етнонимията на древна Тракия е озаглавено “Periodos ges” (Описание на земята). Разделено е на две части – описание на Европа и на Азия.

Сведенията, които ни интересуват са следните:

Hecataeus, Fr. 166 (apud FGh)

Herodian, π. μov. λέξι. 31, 26 (Π 937, 10 L): Βόρυζα πόλις Περσική, ὡς Ἑκαταίος Περικύρῃσει Εὐρώπης: «μετὰ δὲ Βόρυζα πόλις Περσέων, μετὰ δὲ Θυνιάς».

“Бориза: персийски град според Хекатей в “Описание на Европа”: “след това град Бориза на персийците, след това Тиниада”².

Steph. Byz. 176, 11, s.v. Βόρυζα

Βόρυζα, πόλις Ποντική. τὸ ἔθνικόν Βορυζαῖος.

“Бориза, Понтийски полис. С етникон Боризаи.”

Първият опит за локализация на “града” е направен още през XIX век (**Cramer 1832**, 318–319). Според Крамър, Бориза трябва да се търси в Мала Азия. Авторът идентифицира града с малкото селище в Кападокия Секунда – Borissus, което е споменато от Филосторгий (Hist. Eccl. IX, 529). Същата локализация е преповторена и покъсно в първото издание на Реалната енциклопедия (**Ruge**, RE, III, 739–740).

Тук на първо място е важно да се подчертае, че според Елий Херодиан Бориза е отбелязан като персийски град в Хекатеевото “Описание на Европа”, а не в това на Азия.

Според Стефан от Византион, полисът се намирал на брега на Понта, като изрично трябва да упоменем, че той не го характеризира

² В този пасаж Херодиан избирателно цитира Хекатей, като пропуска да упомене предходния топоним, който пояснява по-точно местонахождението на Бориза в израза “след това град Бориза...”. Това той е направил, вероятно защото го е интересувал единствено “град” Бориза и е споменал единствено следхождащия го топоним – Тиниада.

като “персийски”. Всъщност, заради споменаването на Бориза като “град” е възможно да отнесем сведението на Стефан Византийски към Хекатеевата традиция. Авторът допълва хекатеевото сведение със словесно упражнение, като образува и етникон, с който да бъдат назовавани жителите на персийския “полис” – Βοριζαῖος – Боризаи.

Гроссешан предлага локализация на Бориза на западния бряг на Понта, като поставя “града” между Аполония Понтика и Салмидесос (Мидия, Къйкъкой), като изхожда от логиката, че Хекатей изброява топо- и етнонимите от север на юг (**Grossstephan 1915**, 9). В този аспект той разбира фразата на Херодиан за последователността на топонимите, като според него предхождащото и пропуснато от Херодиан в израза “.....след това Бориза” селищно име е това на Аполония Понтика³. Още Феликс Якоби обаче предлага изброяването да се мисли в посоката юг-север, което може да се мотивира с позицията на пътуващ от юг на север човек (**Jacoby 1912**, 2691; **Jacoby 1923**, 1–47; **Jacoby 1956**, 186–237). Тази теза ясно личи от подредбата на Хекатеевите фрагменти в “Die Fragmente der griechischen Historiker”. Именно това мнение поставя началото на търсенията на съвременните изследователи, които поставят Бориза в района на нос Тиниада.

Така например, Ал. Фол нарича Бориза “поселение” и го разполага в пространството между “Салмидесос и предпланините на тините и може би – в областта на астите” (**Фол 1972**, 54)⁴. Тук е важно да се отбележи, че астите са разположени в различен хронологически пласт от сведения за етнонимичната действителност в Юго-източна Тракия, по-късен от свидетелствата за тините. Затова смесването в хронологичен аспект на двата етнонима е рисковано начинание.

Важно наблюдение ни представя З. Арчибалд, според което Бориза е единственият топоним, изброен от Хекатей в крайбрежна понтийска Тракия, който изрично е назован “град”⁵ (ρΤίλι). Въпреки,

³ Вж. бел. 2

⁴ Последно за териториите на тините вж. **Делев 2010**, с. 96–111.

⁵ Предположението на Арчибалд, е че единствено за Бориза имаме алтернативна писмовна традиция, тази на Херодиан. Ето защо атрибуцията на другите селища по тракийското крайбрежие, като градове може да възхожда само към Стефан от Бизантион. Вж фрагментите запазени у Стефан Византийски – Галепсос (fr. 152); Крестон (fr. 153); Зоне (fr. 161); Мадитос (fr. 165). Всички те са назовани градове.

че изброява Бориза в текст, озаглавен “Вътрешна Тракия” (Inland Thrace), тя говори за него като за Понтийски “град” и го разполага южно от нос Тиниада (Инеада) (Archibald 1998, 81; Archibald 2004, 891). И други автори се присъединяват към това мнение (Avram, Hind, Tsetsckhladze 2004, 927–928). Според П. Делев, Бориза трябва да се локализира в странджанското крайбрежие на Понта, при нос Тиниада (Делев 2008, 214–215).

Важно е да се отбележи, че Елий Херодиан и Стефан Византийски ни предоставят две важни опорни точки, които могат да ни насочат към локализация на Бориза. На първо място това е сякаш дословният пасаж от Хекатей, който ни препредава Херодиан – “...след това град Бориза на персийците, след това Тиниада.”. В този пасаж от античния автор се твърди, че Бориза се намира южно от нос Тиниада, ако приемем, че изброяването на топонимите е с посока от юг на север. Следващият ни репер е добавката на Стефан от Бизантион, който изрично твърди, че полисът е Понтийски. Според мен, предходното в южна посока селище не споменато от Херодиан е Салмидесос. Ако това е така, то локализацията на Бориза трябва да се търси в пространството между Салмидесос (Мидия, Къйкъкой) и нос Тиниада (нос и селище Инеада) (Обр. 1). В този район не ни е известно селище по археологически данни. Бъдещи теренни обхождания и археологически разкопки могат да променят тази представа.

Димитър Дечев, в своя компедиум, събрал известните ни тракийски езикови остатъци, причислява Бориза към тракийски топонимичен пласт (Detschew 1957, 76)⁶. Не ни е известно персийско име на този укрепен пункт. Логичен е въпросът съществувало ли е предхождащо тракийско селище, наречено Бориза, преди то да се превърне в персийски “град”?

Не е ясно кога точно Хекатей е предприел проучвателските си пътувания. Съобразно сведението за Бориза, това събирателство на данни може да се ситуира в и след последното десетилетие на VI в. пр.Хр., веднага след Скитския поход на цар Дарий. Поради участието на Хекатей в дипломатическите събития свързани с Йонийското въстание, негови евентуални следващи пътувания, проучвания

⁶ Авторът го отбелязва като селище намиращо се на крайбрежието на тините – “Ort an der thynischen Kyste.”, p. 76.

и наблюдения могат да се поставят в 80-те години на V в. пр.Хр., веднага след Йонийския бунт. Разбира се, не бива да се изключва и възможността именно Йонийското въстание да е причина за неговите пътувания. Фактът, че Хекатей е жив участник и свидетел в тези събития може да се използва като силна индикация, че топонимът Бориза принадлежи на предперсийски топонимичен пласт в древна Тракия. В тази връзка може да се предположи и наличието на тракийско поселение/укрепен пункт с името Бориза.

Тук е мястото да обърна внимание на един съществен въпрос. Както и в ред други случаи, Хекатей назовава “варварски” поселения като “градове” (poleis). Такъв е и случаят с Бориза, така както неговите сведения са ни препредадени от Елий Херодиан и Стефан от Византион.

Този факт, според Хансен, се дължи на обстоятелството, че по време на писмовната активност на Хекатей елините все още не се оразличават толкова силно от не-елинските общности (Hansen 1997, 17-27). Това оразличаване с напредването на V в. пр.Хр. става ясно доловимо, особено у Тукидид. Още повече, че наблюденията и автопсията на Хекатей за крайбрежията на Западния Понт трябва да се отнесат към последното десетилетие на VI в. пр.Хр. Вероятно това е причината Хекатей да употребява понятието “полис” за тракийски поселения, а както става ясно от примера с Бориза, и за персийски.

Необходимо е да преоценим наименуването на Бориза, като полис. Въпросният топоним може да се обозначи като персийски укрепен пункт, а защо не и като “царска крепост”, по подобие на Дориск, издигнат близо до устието на Хеброс, и обозначен изрично от Херодот, като “царска крепост” (Hdt. 7, 59). В тази връзка е напълно логично да се предположи и наличието на персийски гарнизон в Бориза. Този въпрос ще бъде изяснен във връзка с времето и причините за създаването на въпросния персийски укрепен пункт на Западния Понт.

Важно е да бъде потърсен отговор на въпроса за хронологическите измерения на този опорен пункт на персите в понтийска Тракия. Той трябва да се разглежда в контекста на персийската военна активност в Тракия. В тази връзка могат да се предложат различни хипотези и исторически реконструкции. Възможно е тази персийска крепост да маркира овладяните тракийски територии в контекста на

евентуална военна операция на Мегабаз, която предхожда похода на Дарий срещу скитите (**Ботева-Боянова 2000**, 21–44; **Ботева 2008**, 121–122). Възможността подобен поход да се е състоял, се подкрепя от естеството и логиката на херодотовия наратив, отнасящ се за Югоизточна Тракия и Скитския поход на цар Дарий. Този поход може да се датира около 515 г. пр.Хр. (**Ботева 2008**, 121). Според Ктесий от Книд, преди похода на Дарий била проведена морска експедиция с крайна цел скитското крайбрежие на север (Ctes. Pers. Fr. 16). Това събитие също може да се разглежда като удобен повод за установяването на персийски опорен пункт по понтийското тракийско крайбрежие. Разбира се, остава и възможността крепостта да е установена от Дарий в рамките на неговия поход на север към Скития в 513/12 г. пр.Хр.

Вероятността още Мегабаз към 515 г. пр.Хр. да е установил укрепления персийски пункт Бориза трябва решително да бъде отхвърлена, защото Херодот изрично твърди, че отношенията с траките, които “държали Салмидесос” били урегулирани именно в хода на похода на Дарий (Hdt., 4, 93). В този смисъл, ако приемем локализация на Бориза северно от Салмидесос, територията в посочения район е била извън обсега на персийско влияние или власт, установени от мегабазовата военна активност (**Ботева 2000**, 36–37).

Морската експедиция на сатрапа на Кападокия Ариарамна също трябва да се отхвърли, независимо кога тя може да се ситира във времето. Тя със сигурност се е състояла преди похода на Дарий (Ctes. Pers. Fr. 16). Освен това тя е била насочена срещу скитите и Ктесий не споменава за действия на флота по тракийското крайбрежие на Понта.

Походът на Дарий срещу скитите остава най-вероятният контекст за създаването на Бориза. Това е така, заради изричното твърдение на Херодот, че тези, които владеели Салмидесос се предали на персите без съпротива (Hdt. 4, 93). Тези събития са и удобния повод за създаването на персийски укрепен пункт в зоната на Понтийското крайбрежие, северно от Салмидесос. В следващите десетилетия този опорен пункт на персите маркира най-северната точка на ефективно влияние в припонтийска Тракия (**Делев 2008**, 214–215). Това може да се заключи от преселението на жители на Бизантион в Месембрия в края на Йонийското въстание (Hdt. 6, 33). Този факт

недвусмислено показва, че персите не са упражнявали контрол или влияние върху територии северно от Бориза. За отношенията и дейността на персийския гарнизон в Бориза през следващите десетилетия на практика не знаем нищо. Този укрепен пункт на персите в Тракия трябва да се разглежда в контекста на персийското военнополитическо присъствие на Балканите. Този „полис“ е част от система от опорни пунктове, съществували по южното тракийско крайбрежие. Както за другите укрепени пунктове, така и тук трябва да предполагаме наличието на персийски управител – хипарх (следвайки херодотовата елинска изказност) (Издимирски 2008, 129–136).

Трудно е да се каже със сигурност, кога персийският гарнизон се е изтеглил от Бориза, но все пак може да се предположи. Според сведенията на Тукидид, към 478 г. пр.Хр. атинско-пелопонеска ескадра начело със спартанеца Павсаний обсадила и превзела Бизантион (Thuc. 1, 94, 1–2). С това събитие персийската доминация в Проливите приключила. Ако до този момент Бориза е разчитал на сигурни комуникации по море с южния бряг на Понта, който е под персийска власт, то след този момент персийският гарнизон би останал изолиран, което вероятно е причина към 478 г. пр.Хр. персите да напуснат укрепения пункт. Разбира се, възможен е и друг подход за историческа реконструкция. Отсъствието на сведения както у Херодот, така и у Тукидид за елинска военна активност по западния бряг на Понта, може да се тълкува като индикация, че в Бориза вече не е имало персийски гарнизон и следователно подобна операция към този момент е била излишна. И в двата случая, обаче, 478 г. пр.Хр. може да се посочи като *terminus ante quem* за присъствието на персийски гарнизон в Бориза. Възможно е персийската власт да е била прекратена в контекста на Йонийското въстание, но всъщност нямаме данни за понтийска активност на въстаниците.

Важен за решаване е и въпросът защо Херодот не отбелязва в своето съчинение съществуването на персийския укрепен пункт Бориза?⁷

Тук е мястото да отбележа, че единственият прозаичен текст, за който със сигурност можем да твърдим, че Херодот познава и използва, а и цитира в своята История, е “Описание на света” на

⁷ За взаимовръзките между Хекатей и Херодот вж. **Zahrnt 2008**, с. 87–120; **West 1991**, с. 144–160; **Diels 1887**, с. 414–444.

Хекатей. Но също така трябва изрично да бъде заявено, че единствените поводи, при които Херодот цитира Хекатей е за да го обори, опровергае и дори иронизира (Hdt. 2, 143; 5, 36; 5, 125; 5, 137). В този ред на мисли, премълчаването на Бориза от Херодот може да се дължи на две взаимно свързани причини:

1. Съчинението на Хекатей вече е било познато на неговите атински слушатели към и след 40-те години на V в. пр.Хр. Премълчаването на Херодот следователно може да се корени в неговия принцип на работа, според който той споделя пред своите слушатели преди всичко неизвестни факти и събития.

2. За да премълчи Бориза, вероятно Херодот в този случай е бил съгласен с описаното/разказаното от Хекатей.

Всъщност, трябва да преоценим ролята както на Ионийската логография като цяло, така и на Хекатей в частност, като формообразуващ фактор за “голямата” атическа историография на V в. пр.Хр⁸. Тези автори, логографи, не само предхождат Херодот, Тукидид и Ксенофонт, но и служат като необходимия “друг”, от които атическите историци се оттласкват. В този смисъл, е редно да преосмислим подценяващото обръщане на Тукидид към йонийските автори, като “логографи”. В тази връзка, атическата историография на прочутото атинско петдесетилетие едва ли би била възможна, такава, каквато я познаваме без своите йонийски предходници. Едуард Майер нарича Хекатей “Begründer der Geschichtsschreibung bei den Griechen” (Meyer 1965, 702). Дали Хекатей не заслужава повече от Херодот цицероновото обозначение, като *pater historiae*? И макар, че историописата на Хекатей да е силно каталогизирана и топонимична, заляга в силна степен в историческия наратив на Херодот, пряко или косвено, въпреки „вътрешната съпротива” на халикарнасеца. Разбира се, бъдещи теренни археологически обхождания и разкопки в посочения район биха потвърдили или опровергали тази хипотеза.

⁸ За Хекатей, като историк и породител на историческото писане вж. Bury 1909, с. 8–17.

Обр. 1

ЛИТЕРАТУРА

1. **Ботева-Боянова 2000**: Д. Ботева-Боянова. Проблеми на тракийската история и култура. Нов поглед върху сведения на Херодот и Тукидид, София, Гутенберг, 2000.

2. **Ботева 2008**: Д. Ботева. Военните успехи на Мегабаз в Тракия и предвиждането на Ксеркс от Дориск до Акант: връщане към Херодот – *Анали*, 2008, 2–4, с. 121–128.

3. **Данов 1969**: Хр. Данов. Древна Тракия, София, 1969.

4. **Данов 1998**: Хр. Данов. Към историческия облик на древна Тракия II. Хекатей, Херодот, Тукидид и Ксенофонт – В: Хр. Данов, Тракийско извознание. Велико Търново, 1998², с. 56–58.

5. **Делев 2008**: П. Делев. Надгробните могили при Симеоновград, Одриското царство и тракийските племена в долината на Хеброс – В: Спасителни археологически разкопки по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград през 2005 г. Велико Търново, 2008, с. 211–232.

6. **Делев 2010**: П. Делев. Някои проблеми на етнонимията в централна и югоизточна Тракия – В: Югоизточна България през II–I хилядолетие пр.Хр., Варна, 2010, с. 96–111.

7. **Издимирски 2008**: М. Издимирски. Персийската администрация в древна Тракия – *Анали*, 2008, 2–4, с. 129–136.

8. **Фол 1972**: А. Фол. Политическа история на траките. София, 1972, с. 54–56.

9. **Фол 1975**: А. Фол. Проучвания върху гръцките извори за древна Тракия. Тракия в Периегезата на Хекатей – В: Годишник на Софийски университет – Философско-исторически факултет, том 66, книга 3, 1975, с. 19–33.

10. **Archibald 1998**: Z.H. Archibald, *The Odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked*, Clarendon Press, Oxford, 1998, pp. 80–81.

11. **Archibald 2004**: Z.H. Archibald, *Inland Thrace* – In: M. Hansen, H. Thomas, H. Nielsen (eds.) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford Univ. Press, 2004, pp. 885–899.

12. **Avram, Hind, Tsatskhladze 2004**: A. Avram, J. Hind, G. Tsatskhladze, *The Black Sea Area* – In: M. H. Hansen, T. H. Nielsen (eds.) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford Univ. Press, 2004, pp. 924–974.

13. **Bury 1909**: *The Ancient Greek Historians (Harvard Lectures)*. New York, 1909.

14. **Cramer 1832**: J.A. Cramer, *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol. I, Oxford Univ. Press, 1832.

15. **Detschew 1957**: D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, Wien, 1957.
16. **Diels 1887**: H. Diels, Herodot und Hekataios – *Hermes*, 22, 1887, pp. 411–444.
17. **Grossstephan 1915**: J. Grossstephan, Beiträge zur Periegesis des Hekataios von Milet, Strassburg, 1915.
18. **Hansen 1997**: M.H. Hansen, Hekataios' Use of the Word Polis in his Periegesis – In: T.H. Nielsen (ed.) *Yet More Studies in the Ancient Greek Polis* (Copenhagen Polis Center for the Danish National Research Foundation, 4), Stuttgart, 1997, pp. 17–27.
19. **Jacoby 1912**: F. Jacoby, Hekataios – *RE*, VII, 2, 1912, 2667–2750.
20. **Jacoby 1923**: F. Jacoby, Die Fragmente der griechischen Historiker, I, Weidmann, Berlin, 1923.
21. **Jacoby 1956**: F. Jacoby, Griechische Historiker, Stuttgart, 1956.
22. **Meyer 1965**: E. Meyer, Geschichte des Altertums, Bd. 3, Darmstadt, 1965.
23. **Ruge, RE: W. Ruge, Boryza** – *Realencyclopädie für Altertumswissenschaft – Pauly-Wissowa*, III, 1, col. 739–740.
24. **Velkov 1988**: V. Velkov, Ailios Herodianos als quelle über thrakischen, die Thraker und die thrakische Sprache – *Балканско езикознание*, 1988, 1–2, c. 65–70.
25. **Velkov 1991**: V. Velkov, Thracian Tribal Names Mentioned by Hecataeus – *Acta Associationis Internationalis Terra Antiqua Balcanica*, 6, 1991, pp. 21–24.
26. **West 1991**: S. West, Herodotus' Portrait of Hecataeus – *Journal of Hellenic Studies*, 111, 1991, pp. 144–160.
27. **Zahrnt 2008**: M. Zahrnt, Gab es in Thrakien zwei Städte namens Mesambria? Überlegungen zur samothrakischen Peraia – In: L. D. Loukopoulou, S. Psoma (Eds.), *Thrakika Zetemata (=Meletemata 58)*, Athens, 2008, pp. 87–120.